

о. А. Баб'як

Ватикан, Держава-Місто Ватикан

ВАТИКАН, Держава-Місто Ватикан (лат. Vaticanae, італ. Santa Sede, Stato della Citta del Vaticano) – держава в Європі, анклав на території Італії; центр католицької церкви, резиденція її глави – Папи Римського. Знаходиться у зх. частині Риму, на Ватикан. пагорбах. Включає палацово-храм. комплекс із славет. Базилікою св. Петра, Ватикан. палац, споруди музеїв єгипет. мистецтва, етрус. мистецтва, Піо Клементіно, К'ярамонті, Ватикан. картинну галерею. Під Ватикан. адм. перебувають на тер. Риму низка церков (зокрема Латеран. собор) та церк. інституцій (5 папських університетів). Пл. 0,44 км². Насел. 890 осіб (2001): італійців – 90 %, проживають також швейцарці та ін. Мови: італ. та латинська (офіц.). Грошова одиниця – євро.

Від 8 ст. до 1871 В. був центром Папської держави, до складу якої входили ряд областей, що мали тер. бл. 16 тис. км² з насел. понад 3 млн осіб. 1871 вони включені до складу Італ. королівства. Незалежна держава В. в сучас. кордонах існує від 1929 (на основі Латеран. договору, укладеного папським престолом та італ. державою). В. – абсолютна теократ. монархія, де вся повнота законодав., виконав. та судової влади номінально належить Папі (1978–2005 – [Іван-Павло II](#), від 2005 – Бенедикт VI), якого обирає довічно Конклав (з'їзд) кардиналів, яких, у свою чергу, призначає Папа. Повний титул Папи: єпископ Риму, намісник Ісуса Христа, спадкоємець князя апостолів, верхов. понтифік Вселен. церкви, патріарх Заходу, примас Італії, архієпископ і митрополит Римської провінції, монарх держави-міста Ватикан, раб рабів Божих. Папство – керівництво РКЦ, один з найстаріших реліг. центрів, який існує бл. 1500 років. Папство почало складатися в період занепаду Рим. імперії на основі рим. єпископату. З перенесенням столиці імперії до Константинополя (330 р.) та падінням останнього рим. імператора (476 р.) світська влада в Римі перейшла до рук єпископа, який отримав титул Папи Римського. Консультативні органи: Вселен. собор РКЦ (остан. скликався 1962–65), Конклав, європ. синод, до складу якого входять патріархи та митрополити сх. катол. церков, представники нац. єпископ. конференцій, чернечих орденів та особисто призначені Папою особи. Сукупність мін-в та відомств В. називається Курією, до якої входять Держ. секретаріат у складі Департаменту по зв'язках з державами (зовн.-політ. відомство). Курія включає також 9 конгрегацій (духовні відомства), папські ради (12), трибунали, спец. комісії, а також архівну та бібліотечну служби, АН, радіо, телебачення,

видавництва, друкарні, прес-службу, ред. г. «L'Osservatore romano». На практиці обов'язки глави держави лише частково виконує безпосередньо Папа Римський. Виконання їх іншої частини покладене на спеціально вповноважені держ. органи, які підпорядковуються Держ. секр. – главі ватикан. уряду. Згідно з одним із внутр. документів Івана-Павла II, Держ. секр. надається «високий і спеціальний мандат» представляти Папу Римського в уряді В. і виконувати від його імені обов'язки, «пов'язані із суверенітетом держави». Держ. секр. користується особливою довірою Папи, вважається «його першим і найближчим співробітником в уряді Вселен. Церкви», відіграє ключову роль у процесі формування зовн. політики Святого Престолу, є найвищою посад. особою, яка представляє політику й дипломатію В. на міжнар. арені. Від 1984 влада Держ. секр. була посилена рішенням Папи Римського «про перехід у підпорядкування Державного секретаря Департаменту із загальних питань». На відміну від керівників ін. держ. установ В., які призначаються терміном на 5 р., посада Держ. секр. є безстроковою. Апартаменти Держ. секр. знаходяться в Папському палаці.

Роль мін-в у системі держ. устрою Святого Престолу виконують спец. Папські комісії – конгрегації, до компетенції яких входять питання, що визначаються відповід. напрямками церк. політики. Перші конгрегації створив на основі Папської Канцелярії 1542 Папа Павло III. До складу кожної конгрегації входять кардинали, один з яких є Префектом – головою конгрегації, та декілька єпископів. Згідно з остан. реформою Римської курії, яка була проведена на основі апостол. конституції «Pastor Bonus» та вступила в дію 1 березня 1989, в системі Святого Престолу нараховується 9 конгрегацій. За розвиток стосунків із країнами Сх. Європи, зокрема й з Україною, відповідає Конгрегація для Сх. Церков.

Судова влада у В. реформована згідно з новим Кодексом каноніч. права, прийнятим 1987 з ініціативи Івана-Павла II. Сучас. судовими органами є колегіал. суд, суд присяжних та апеляц. суд. Функції поліції з гарантування безпеки держави, насел. та цінностей, які знаходяться на тер. В., карної та дорож. поліції від 1970 виконує спец. підрозділ жандармерії. Єдине воєніз. формування В. – швейцар. папська гвардія. Осн. завданням гвардії є «гарантування безпеки і постійна охорона Святої особи Святійшого Отця та його резиденції». Гвардія супроводжує Папу під час його відряджень. Від 1979 кількість гвардійців – 100 осіб.

В. – потуж. інформ.-пропагандист. центр. Крім згаданої щоден. «L'Osservatore romano», є також тижневі видання англ., франц., іспан. та португал. мовами. Понад 1,5 тис. газет та журналів видається 50 мовами світу. Має одну з найпотужніших у світі служб іномовлення та мережу ретрансляторів, від 1983 діє власне телебачення, програми якого транслюються на тер. Італії та за кордон. Система освіти обіймає 14 закладів університет. рівня та 6 академій для підготовки духов. та світ. кадрів.

В. не надає інформації щодо своїх фінансів. Осн. джерела фінанс. надходжень – прибутки з капіталовкладень, акцій та пожертвування. В. тісно пов'язаний з найбільшими італ. та міжнар. банками. Є співвласником «Банка ді Рома» та ін. банків, а також знач. земел. площ у ряді країн світу. Важливою статтею доходів є інозем. туризм та випуск пошт. марок і сувенірів.

В. має своїх дипломат. представників (апостол. нунціїв) у багатьох країнах світу. Встановлено дипломат. відносини з 120-ма країнами світу. 1919–20 УНР (Директорії) намагалася встановити повноцінні дипломат. відносини з В., відрядивши туди свого посла *М. Тишкевича*, однак з боку В. зустріч. рух виявився менш активним, обмежився відрядженням Апостольського Візитатора О. Дженнокіо, який не прибув до Києва у зв'язку з розпадом УНР. Наприкінці грудня 1991 Святий Престол повідомив про своє бажання провести переговори про встановлення дипломат. відносин з Україною, які відбулися у Києві 9–12 січня 1992. Була досягнута домовленість встановити відносини на рівні Апостольської Нунціатури з боку Святого Престолу і Посольства з боку України. Апостольським Нунцієм (послом) в Україні був призначений архієпископ *А. Франко*, а Посол України в Швейцарській Конфедерації [Н. Ковальська](#) була призначена Надзвичайним та Повноважним Послом України у В. за сумісництвом. Осн. вага відносин України з В. припадає на політ.-дипломат., гуманітарну та культурну сфери. У квітні 1993 в рамках візиту до Італії Міністра закордон. справ України відбулася його зустріч з Папою Іваном-Павлом II. В жовтні 1993 в Україні перебував Префект Конгрегації для Сх. Церков Святого престолу кардинал А. Сільвестріні, якого прийняв Президент України. Він також відвідав катол. громади грец. та латин. обрядів у Києві, Ужгороді, Мукачевому, Івано-Франківську та Львові. 2 травня 1995 в рамках офіц. візиту до Італії Президент України відвідав В. і мав зустріч із Папою. При обговоренні питань розвитку двосторон. відносин Папа Римський однозначно висловився за розбудову незалеж. Української держави, пообіцяв сприяти зміцненню міжконфес. злагоди. 9–16 жовтня 1996 в Україні для участі в заключ. урочистостях з нагоди відзначення 400-ї річниці Берестей. унії перебував Префект Конгрегації для Сх. Церков В. кардинал А. Сільвестріні. 11 жовтня 1996 у м. Гнезно (Польща) Папа Римський зустрівся з президентами низки країн Сх. Європи. В ході зустрічі відбулась бесіда також і з Президентом України. 31 травня – 4 червня 1998 з нагоди відкриття нового приміщення Апостольської Нунціатури в Києві відбувся неофіцій. візит в Україну Держ. секр. В. Содано. В ході візиту він зустрівся з Президентом України. Від імені Прем'єр-міністра України Держ. секретареві В. було передане запрошення відвідати Україну з офіц. візитом. 15 та 16 грудня 1998 в ході робочого візиту до Італії та В. Прем'єр-міністр України передав різдвяне послання Президента України. 2001 Папа Римський відвідав Україну, зокрема Київ та Львів, де, окрім офіц. зустрічей з керівництвом України та вищими ієрархами УГКЦ, виступив перед багатотисячною християн. громадою України, до якої звернувся українською мовою глибокими й проникливими словами.

На поч. 90-х рр. у Римі та В. мешкало бл. 250 світських українців, а також певна кількість українців – представників католического духовенства. Коли до Риму після багаторіч. заслання в Сибір прибув митрополит *Йосиф Сліпий*, йому була надана окрема резиденція. 1970 кардинал Сліпий відкупив будинок при Церкві св. Сергія і Вакха, який пізніше став резиденцією його наступника Мирослава кардинала Любачівського. Храм св. Сергія і Вакха зі знаменитою чудотвор. іконою пресвятої Богородиці Жировицької, згідно з декретом Папи Павла VI, від вересня 1970 став першою укр. парафіял. церквою в Римі. В Римі існує також укр. папська Мала Семінарія. Її заснували отці Салезіяни 1951 у Франції, від 1956 вона працює в Італії, від 1959 розміщується в Римі. Малу Семінарію утримує Конгрегація для Сх. Церков. До 1987 її закінчило 748 студентів, з яких 41 був посвяч. у сан священника. 1990 у Семінарії навчалось 40 студентів з України. Курс навчання триває 6 р. Всі предмети викладаються українською мовою. Диплом про закінчення Малої Семінарії визнає більшість університетів світу. 1963 в Римі Й. Сліпий заснував Укр. католический університет (УКУ) як продовження Львів. богослов. академії, закритої 1944. На поч. 90-х рр. тут навчалось бл. 80 студентів. УКУ має архів, який містить цінні матеріали, манускрипти, рідкісні документи, зокрема й [М. Грушевського](#) та його родини, архів Президента ЗУНР *Є. Петрушевича*, частину архіву *В. Липинського*. У б-ці цього закладу зібрано понад 30 тис. книжок і 20 тис. одиниць періодики. При Університеті діє музей з експонатами укр. реліг., культур. та нар. життя. Університет має філії у Буенос-Айресі, Чикаго, Філадельфії, Вашингтоні, Монреалі, Лондоні. Серед числен. видань теол. праць УКУ найвагомішою є 14-томна «*Monumenta Ucrainae Historica*», де опубліковано документи ватикан. архівів, що стосуються Української церкви. У серії «*Opera Omnia*» видруковано «Твори Йосифа (Сліпого) Патріарха і Кардинала». Крім того, видано понад 60 томів ін. наук. праць. 1963 відновлено видання ж. [«Богословія»](#), який до 1943 виходив у Львові. Ректором УКУ і прокуратором (апокризарієм) Укр. католическої церкви при Апостол. престолі є владика *Іван Хома*. Від 1968 при Університеті діє Колегія св. Софії, яку очолює отець д-р Степан Гарванка. 1998 у ній навчалось 20 студентів. Побл. УКУ стоїть Церква св. Софії (див. [Базиліка святої Софії](#)). У Римі зосереджено низку ін. укр. реліг. інституцій та організацій. Серед них – гол. управи отців Василіян, сестер Василіянок, сестер Службниць. Окрім місіонер. й освіт.-вихов. роботи, деякі з цих духов. орденів, зокрема й отці Василіяни, здійснюють значну наук. та видавничу діяльність. Так, починаючи від 1949, вони видали 55 томів документів із ватикан. і рим. архівів, що стосуються історії України, понад 60 томів наук. праць і бл. 90 книжок серії «Українська духовна бібліотека». Виходить також період. вид. «*Analecta Ordinis S. Basilii Magni*» («Записки чину св. Василія Великого»). Помітну активність виявляють Укр. богослов. наук. товариство, Товариство св. Софії, Укр. громада Італії, Союз укр. студент. т-в в Європі. Передачі українською мовою здійснюють радіо [«Ватикан»](#) та *«Рим»*. У б-ці В. зберігається низка цінних документів з історії України, зокрема листи папи Григорія VII до київ. князя Ізяслава, датовані 1075. У Соборі св. Софії є мозаїчні портрети восьми київ. та галиц. митрополитів, князів Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха. У Папському сх. інституті

зібрані відомі укр. стародруки – «Острозька біблія» (1581), «Граматика» Мелетія Смотрицького (1948), матеріали з друкарень Львова і Печер. лаври Києва, що відносяться до 16–17 ст.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Красиков А. А. Ватикан: история и современность. Москва, 1991;
2. Сапеляк А. Українська Церква на другому Ватиканському Соборі. Л., 1995;
3. Трембіцький В. Дипломатичні взаємини Української держави з Ватиканом у 1918–1920 роках // Катол. щорічник, 1997. К., 1998;
4. Рубльова Н. Ватикан і Україна: Спроба поширення й збереження римсько-католицької ієрархії (1917–1939) // Християнство і духовність: Зб. мат. 2-ї Міжнар. наук. конф. циклу наук. конф. «Християнство: історія і сучасність». К., 1998;
5. Горбач С. І. Деякі аспекти відносин між Ватиканом та СРСР після другої світової війни (1945–1953) // УІЖ. 1998. № 6.

Бібліографічний опис:

Ватикан, Держава-Місто Ватикан / о. А. Баб'як // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-32476>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).